

Lausuntopyyntö asiassa dnro PSAVI/15808/2023 -Haapajärven säännöstelyluvan 44/03/2 lupamääräyksen 4 muuttaminen, Haapavesi

Khall 01.07.2025
347/10.00.00/2025

Valmistelija

ympäristötarkastaja Teka Paulos

Pohjois-Suomen aluehallintovirasto (AVI) on pyytänyt Haapaveden kaupungilta lausuntoa Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskuksen vireille panemasta hakemuksesta, joka koskee Haapajärven säännöstelyluvan muuttamista. Määräaika lausunnon toimittamiselle on 11. heinäkuuta 2025.

Haapajärvi, joka on Pyhäjoen pääuoman noin 5,4 neliökilometrin laajuinen järvimäinen laajentuma noin 10 kilometriä Haapaveden keskustaajaman yläpuolella, on keskeisessä asemassa koko vesistöalueen tulvasuojelussa. Järven säännöstely perustuu Pohjois-Suomen ympäristölupaviraston 11.9.2003 antamaan lupapäätökseen nro 44/03/2, joka muuttaa aiempia lupamääräyksiä. Sen mukaan Haapajärven vedenkorkeuden alaraja Kypyläsaaren mittauspaikalla on N60 +87,60 metriä ympäri vuoden. Yläraja vaihtelee kausittain: tammikuun alusta huhtikuun puoliväliin se on 87,80 metriä. Tästä se laskee 87,60 metriin huhtikuun 15. päivästä ja edelleen 87,20 metriin huhtikuun 25. päivästä kesäkuun 10. päivään saakka. Kesäkaudella, kesäkuun 25. päivästä elokuun 10. päivään, yläraja on 87,50 metriä, palaten 87,20 metriin elokuun 25. päivästä lokakuun 15. päivään. Loppuvuodesta yläraja kohoaa jälleen, ollen 87,60 metriä marraskuun 15. päivästä ja saavuttaen 87,80 metriä joulukuun 31. päivään mennessä. Lisäksi kaikkien säännöstelypadon luukkujen on oltava täysin auki, kun vedenkorkeus on nousemassa säännöstelyn ylärajan yläpuolelle. Säännöstelyn päätavoitteena on alajuoksun tulvavahinkojen torjunta.

Nykyisen lupahakemuksen taustalla on Pyhäjoen alajuoksulla keväällä 2013 koettu Haapakosken jääpatotulva. Tapahtuma-analyysissä todettiin, että yksi osatekijä massiivisen jääpadon liikkeelle lähtöön oli Haapajärvestä juoksutetun virtaaman nopea kasvu, sillä 19.4.2013 virtaama nousi 83 m³/s:sta 154 m³/s:iin alle puolessa vuorokaudessa. Tämä pakotettu juoksutus johtui voimassa olevan säännöstelyluvan ehdosta, jonka mukaan padon luukut on avattava täysin vedenpinnan saavuttaessa säännöstelyn ylärajan. Hakijan mukaan jäykät, päivämääriin sidotut säännöt eivät myöskään mahdollista joustavaa reagointia ilmastonmuutoksen myötä aikaistuviin kevättulviin.

Tämän tulvan seurauksena käynnistettiin selvitystyö, jonka ensimmäinen tuotos oli ELY-keskuksen ja SYKE:n vuonna 2017 julkaisema "Haapajärven säännöstelyn alustava tarkastelu". Siinä todettiin, että tulvahuipun hidastaminen syvällä "kevätkuopalla" nykyrajojen puitteissa toisi vain muutamien tuntien viivytyksen, mallinnuksen mukaan noin 8 tuntia, mikä ei ole riittävää. Selvityksen mukaan huomattavasti tehokkaammaksi keinoksi todettiin vedenpinnan hallittu nosto eli tilapäinen padotus nykyisen ylärajan N60 +87,80 m yläpuolelle. Tämän mallinnettiin viivyttävän tulvahuippua jopa 1,5 vuorokautta, mikä saavutettaisiin varastoimalla järveen noin 3,8 miljoonaa kuutiometriä vettä ja leikkaamalla tulvahuippuvirtaamaa noin 25 m³/s. Selvityksen mukaan tämä antaisi lisää aikaa alajuoksun jäiden haurastumiselle. Selvityksessä huomioitiin myös, että vuonna 2012 vedenpinta oli luonnostaan noussut 84 cm ylärajan yli tasoon N60 +88,64 m ilman tiedossa olevia rakennusvahinkoja.

Tämän alustavan tarkastelun pohjalta ELY-keskus tilasi Sitowise Oy:ltä yksityiskohtaisemman "Haapajärven padotus- ja juoksutus selvityksen", joka on päivitetty ja korjattu ELY-keskuksessa 12.12.2023. Tämä selvitys toimii varsinaisen lupahakemuksen teknisenä pohjana. Hakijan teettämässä selvityksessä mallinnettiin ja arvioitiin useita eri säännöstelyvaihtoehtoja, jotka jaettiin kahteen pääryhmään: syvennettyyn kevätkuoppaan perustuviin A-vaihtoehtoihin sekä tilapäiseen padotukseen perustuviin B-vaihtoehtoihin. A-vaihtoehtoista oli luovuttu, ja nyt tarkastelussa ovat B-vaihtoehdot, joissa säännöstelyn yläraja on nostettu tasolle N60 +88,35m. Selvityksen ja siihen liittyvien tulvakartoitusten perusteella päädyttiin suosittamaan vaihtoehtoa B3.

Tässä vaihtoehdossa hakemuksen mukaan vedenpintaa voidaan nostaa tilapäisesti tasolle N60 +88,35 m enintään 10 vuorokauden ajaksi tulvahuipun aikana ajanjaksolla 1.3.–31.5., mikä luo 2,9 miljoonan kuutiometrin lisäkapasiteetin, jolla tulvahuippua voidaan viivyttää jopa kaksi vuorokautta. B3-vaihtoehdon mukainen viivytys 155 m³/s maksimivirtaaman saavuttamisessa on 38 tuntia. Lisäksi hakemuksen mukaan päivämääriin sidotuista alarajoista luovutaan ja ehdotuksena on joustava malli, jossa vedenpinnan alaraja on lähtökohtaisesti N60 +87,50 m virkistyskäyttökaudella. Alarajaa voidaan laskea tasoon N60 +87,20 m vain maatalouden kuivatustarpeiden niin vaatiessa ja silloinkin mahdollisimman lyhyeksi ajaksi, tavoitteena pitää vedenpinta kesäaikaan mahdollisimman korkealla.

Ekologisesti tämä vaihtoehto todettiin hakijan selvityksissä parhaaksi, koska se välttää syvät vedenpinnan laskut, jotka heikentävät rantojen tilaa. Hakijan selvityksien mukaan suotuisampi kesäajan vedenkorkeus parantaa kalaston ja pesimälinnuston olosuhteita sekä edistää järven virkistyskäyttöä. Lisäksi tulvalla on hakemusmateriaalin mukaan positiivinen vaikutus järven ekologiaan, kun vedenpinnan mukana nouseva jääkerros repii irti jäähän tarttunutta kortteikkoa ja vähentää järven liettymistä ja umpeenkasvua, mikä edesauttaa myös järven mahdollisten kunnostusruoppausten onnistumista.

Vaikka hakemuksen päätavoite on alajuoksun tulvasuojelun parantaminen, suunnitelma voi aiheuttaa uusia, paikallisia haittoja Haapajärven ja sen yläpuolisen jokivarren alueella. Kuulemisissa esiin nousseet huolet ovat osoittautuneet aiheellisiksi, ja näihin huoliin on kuulunut muun muassa peltoalueiden tulviminen, ravinnehuuhtoumien lisääntyminen, rantojen eroosio, yksityisten kaivojen veden laatuun kohdistuvat vaikutukset, venepaikkojen ja uimarantojen käytettävyyden sekä siltoihin ja muihin rakenteisiin kohdistuvat vaikutukset. Viljelijät ovat ilmaisseet huolensa muuttuvista olosuhteista ja kylvöajankohtien muutoksista.

Hakijan teettämä tuore vahinkoarvio vahvistaa maatalousvahinkojen olevan merkittäviä. Maatalousvahinkoarvio vastaa kuitenkin vain yhteen lupaviranomaisen esittämistä vaatimuksista. Lupakäsittelyssä on korostettu, että tarvittavia selvityksiä ja sopimuksia on vielä viimeistelemättä. Aluehallintovirasto (AVI) onkin todennut hakemuksen olevan edelleen puutteellinen ja lähetti hakijalle laajan täydennyspyynnön 29. toukokuuta 2024.

Suunnitellun hankkeen yhteydessä on syytä kiinnittää erityistä huomiota sen mahdollisiin vaikutuksiin ja niihin liittyviin vastuukysymyksiin. Rakennuksille aiheutuvat potentiaaliset vahingot edellyttävät seikkaperäistä analyysia. Toinen keskeinen tarkastelun kohde liittyy teknisten rakenteiden, kuten penkereiden, kestävyyyteen. Vesimassojen hallinta edellyttää luotettavia ja kestäviä rakenteita. Tämän vuoksi on

suositeltavaa, että penkereiden kestävydestä ja eroosion estämisestä laaditaan konkreettinen ja todennettavissa oleva suunnitelma.

Korvausmenettelyn selkeys ja oikeudellinen sitovuus muodostavat mahdollisesti hankkeen kriittisimmän kysymyksen. On tärkeää, että kaikki mahdolliset vahingot, liittyivätpä ne sitten maatalousmaahan, kiinteistöihin, infrastruktuuriin tai ympäristövaikutuksiin kuten rantojen eroosioon, todentuvat puolueettomasti ja niistä maksetaan asianmukainen korvaus. Nämä seikat ovat olleet esillä hankkeen alusta alkaen, ja niiden ratkaiseminen olisi edellytys hankkeen hyväksyttävyydelle. Hankkeen eteneminen edellyttäisi useiden avoimien kysymysten perusteellista ja ratkaisukeskeistä käsittelyä.

Yhteenvedona voidaan todeta, että hakija on esittänyt teknisesti perustellun ratkaisun yhteen ongelmaan alajuoksun tulvasuojelussa, mutta on samalla jättänyt tämän ratkaisun aiheuttamien uusien haittojen ja vahinkojen kokonaisvaltaisen arvioinnin ja korvausvastuiden määrittelyn puutteelliseksi. Luvan myöntämisen edellytykset voivat täytyä vasta sitten, kun kaikki AVI:n vaatimat selvitykset on toimitettu.

Lausuntopyyntö on tämän kokousasian oheismateriaalina ja siihen liittyvä valmisteluaineisto, mukaan lukien kaikki mainitut selvitykset ovat lausuntopyynnössä ilmoitetussa verkko-osoitteessa:

<https://ylupa.avi.fi/fi-FI/asia/2649951>

Esittelijä

kaupunginjohtaja Jussila Esa

Päätösehdotus

Kaupunginhallitus päättää lausunnokseen, että esitämme huolestamme Kirkkojärven vedenpinnan keväisestä, hetkellisestä nostamisesta 0,55 metriä nykyisen lupaehdon yläpuolelle. Arvioiden mukaan tällainen pinnannosto peittäisi veden alle noin 47 hehtaaria peltoalueita. Tämä aiheuttaisi merkittävän riskin ravinteiden huuhtoutumiselle näiltä tulvapeltoalueilta. Ravinnekuormitus heikentää Kirkkojärven ekologista tilaa ja on ristiriidassa vesienhoidon valtakunnallisten ja alueellisten tavoitteiden kanssa. Erityisesti, mikäli vedenpintaa padotetaan jopa kymmenen vuorokauden ajan ja voimalaitoksen luukut avataan kokonaan, vedenpinnan nopea vaihtelu lisää huuhtouman riskiä entisestään. Tulvapeltoalueilta valuvat ravinteet voivat kiihdyttää umpeenkasvua ja rehevöitymistä, mikä on vastoin pitkäjänteisesti tehtyjä kunnostustoimia. Kirkkojärven ekologisen tilan parantamiseksi on jo vuosien ajan toteutettu useita kunnostushankkeita valtion, Haapaveden kaupungin ja yksityisten toimijoiden toimesta. Näihin kuuluvat muun muassa vesikasvien niitto, jolla on tehokkaasti ehkäisty järven umpeenkasvua ja poistettu ravinteita vesistöstä. Suunniteltu veden pinnan nosto vaarantaa jo tehdyt kunnostusinvestoinnit. Lisäksi on huomioitava, että lisääntynyt ravinnekuormitus vähentää peltujen kasvukuntoa ja heikentää niiden satopotentiaalia, aiheuttaen taloudellisia menetyksiä alueen viljelijöille.

Päätös